

et formam in formam converti, de qua proportione infra dicemus.

2. Secunda ratio est difficilis; infert D. Thomas, si maneret forma panis a materia separata, illam fore intelligibilem actu, et intelligentem; quod tamen non sequitur, si illa forma non ex natura sua, sed per divinam omnipotentiam separata maneat; sed, ut supra dixi, D. Thomas his rationibus contentus est, probando hoc non esse fieri juxta rerum naturas; nam supponit, non esse asserenda miracula, que nec in verbis formae fundamentalment habent, neque mysterio deserviunt, et ad hoc inducit tertiam rationem, quae optime probat, inutilem esse futuram hujusmodi formae separationem, et miraculosam conservationem. In solutione ad 2 et 3, aliqua dicit, quae pertinent ad explicandum terminum conversionis, et operationis accidentium, quae separata manent, quae non possunt usque ad quest. 76 et 77, recte explicari.

ARTICULUS VII.

Utrum ista conversio fiat in instanti (supra, art. 3, corp., et infra, quest. 78, art. 2, et 5, corp.; et 4, dist. 11, quest. 1, art. 2, corp., et art. 3, quest. 2, per tot. Et 4 contra, cap. 78).

1. Ad septimum sic proceditur. Videtur, quod ista conversio non fiat in instanti, sed sit successiva. In hac enim conversione prius est substantia panis et postea substantia corporis Christi. Non ergo utrumque est in eodem instanti, sed in duabus instantibus. Sed inter quaelibet duo instantia est tempus medium. Ergo oportet, quod haec conversio fiat secundum successionem temporis, quod est inter ultimum instans, quo ibi est panis, et primum instans, quo ibi est corpus Christi.

2. Præterea, in omni conversione est fieri et factum esse. Sed haec duo non sunt simul, quia, quod fit, non est; quod autem factum est, jam est. Ergo in hac conversione est prius et posterius, et ita oportet, quod non sit instantanea, sed successiva.

3. Præterea, Ambrosius dicit in lib. 4 de Sacram. (c. 4, parum a princ., tom. 4), quod istud sacramentum Christi sermone conficitur. Sed sermo Christi successive profertur. Ergo haec conversio fit successive.

Sed contra est, quod haec conversio perficiatur virtute infinita, cuius est subito operari.

Respondeo dicendum, quod aliqua mutatio est instantanea triplici ratione. Uno quidem modo ex parte formæ, quæ est terminus muta-

tionis. Si enim fit aliqua forma, quæ recipiat magis et minus, successive acquiritur subiecto, sicut sanitas. Et ideo, quia forma substantialis non recipit magis et minus, inde est, quod subito fit ejus introductio in materia. Alio modo ex parte subjecti, quod quandoque successive preparatur ad susceptionem formæ, et ideo aqua successive calefit. Quando vero ipsum subjectum est in ultima dispositione ad formam, subito recipit ipsam, sicut diaphanum subito illuminatur. Tertio modo ex parte agentis, quod est infinitæ virtutis. Unde statim potest materiam ad formam disponere, sicut dicitur Marci 7, quod cum Christus dixisset Epheta, quod est, adaperire, statim aperte sint aures hominis, et solutum est vinculum linguae ejus. Ex his tribus rationibus haec conversio est instantanea. Primo quidem, quia substantia corporis Christi, ad quam terminatur ista conversio, non suscipit magis neque minus. Secundo, quia in hac conversione non est aliud subjectum, quod successive preparatur. Tertio, quia agitur Dei virtute infinita.

Ad 1 ergo dicendum, quod quidam non simpliciter concedunt, quod inter quælibet duo instantia sit tempus medium. Dicunt enim, quod hoc habet locum in duobus instantibus, quæ referuntur ad eundem motum; non autem in duabus instantibus, quæ referuntur ad diversa; unde inter instantes, quod mensurat finem quietis, et aliud instantes, quod mensurat principium motus, non est tempus medium.

Sed in hoc decipiuntur, quia unitas temporis et instantis, vel etiam pluralitas eorum, non accipitur secundum quoscumque motus, sed secundum primum motum cœli, qui est mensura omnis motus et quietis. Et ideo alii hoc concedunt in tempore, quod mensurat motum dependentem ex motu cœli. Sunt autem quidam motus ex motu cœli non dependentes, nec ad eos mensurati, sicut in 1 parte dictum est de motibus Angelorum (quest. 53, art. 3).

Unde inter duo instantia, illis motibus respondentia, non est tempus medium. Sed hoc non habet locum in proposito, quia quamvis ista conversio secundum se non habeat ordinem ad motum cœli, consequitur tamen prolationem verborum, quam necesse est motu cœli mensurari. Et ideo necesse est inter quælibet duo instantia, circa istam conversionem signata, esse tempus medium. Quidam ergo dicunt, quod instantes, in quo ultimo est panis, et instantes, in quo primo est corpus Christi, sunt quidem duo per comparationem ad mensurata,

sed sunt unum per comparationem ad tempus mensurans, sicut cum duæ lineæ se contingunt, sunt duo puncta ex parte duarum linearum, unum autem punctum ex parte loci continentis. Sed hoc non est simile, quia instantes et tempus particularibus motibus non est mensura intrinseca, sicut linea et punctum corporibus, sed solum extrinseca, sicut corporibus locus. Unde alii dicunt, quod est idem instantes, sed aliud ratione. Sed secundum hoc queretur, quod realiter opposita essent simul, nam diversitas rationis non variat aliquid ex parte rei. Et ideo dicendum est, quod haec conversio, sicut dictum est (in corp. art.), perfectur per verba Christi, quæ a sacerdote proferuntur, ita quod ultimum instantes prolationis verborum est primum instantes, in quo est in sacramento corpus Christi; in toto autem tempore præcedente est ibi substantia panis, cuius temporis non est accipere aliquid instantes proxime præcedens ultimum, quia tempus non componitur ex instantibus consequenter se habentibus, ut probatur 6 Physic. (in princ. lib., text. 40, tom. 2). Et ideo est quidem dare primum instantes, in quo est corpus Christi. Non est autem dare ultimum instantes, in quo sit substantia panis, sed est dare ultimum tempus. Et idem est in mutationibus naturalibus, ut patet per Philos. in 8 Physic. (tex. 72, tom. 2).

Ad 2, dicendum, quod in mutationibus instantaneis simul est fieri et factum esse. Sicut simul est illuminari et illuminatum esse. Dicitur enim in talibus factum esse secundum quod jam est; fieri autem, secundum quod ante non fuit.

Ad 3, dicendum, quod ista conversio, sicut dictum est (in solut. ad 1 in isto art.), fit in ultimo instanti prolationis verborum; tunc enim completur verborum significatio, quæ est efficax in sacramentorum formis. Et ideo non sequitur, quod ista conversio sit successiva.

ARTICULUS VIII.

Utrum haec sit falsa: Ex pane fit corpus Christi (4, d. 11, quest. 1, art. 4).

1. Ad octavum sic proceditur. Videtur, quod haec sit falsa: Ex pane fit corpus Christi. Omne enim id, ex quo fit aliquid, etiam dicitur, quod fit illud, sed non convertitur. Dicimus enim, quod ex albo fit nigrum, et quod album fit nigrum, et licet dicamus, quod homo fit niger, non tamen dicimus, quod ex homine fit nigrum, ut patet in 1 Physic. (text. 44). Si ergo

verum est, quod ex pane fiat corpus Christi, verum erit dicere, quod panis fiat corpus Christi. Quod videtur esse falsum, quia panis non est subjectum factiois, sed magis est terminus. Ergo non vere dicitur, quod ex pane fiat corpus Christi.

2. Præterea, fieri terminatur ad esse, vel ad factum esse. Sed haec nunquam est vera: Panis est corpus Christi, vel panis factus est corpus Christi, vel etiam, panis erit corpus Christi. Ergo videtur, quod nec etiam haec sit vera: Ex pane fit corpus Christi.

3. Præterea, omne id, ex quo fit aliquid, convertitur in id, quod fit ex eo. Sed haec videtur esse falsa: Panis convertitur in corpus Christi, quia haec conversio videtur esse miraculosior, quam creatio mundi, in qua tamen non dicitur, quod non ens convertitur in ens. Ergo videtur, quod etiam haec sit falsa: Ex pane fit corpus Christi.

4. Præterea, illud, ex quo fit aliquid, potest esse illud. Sed haec est falsa: Panis potest esse corpus Christi. Ergo et haec est falsa: Ex pane fit corpus Christi.

Sed contra est, quod Ambros. dicit in lib. de Sacramentis (4, c. 4, circa princ., tom. 5): Ubi accedit consecratio, de pane fit corpus Christi.

Respondeo dicendum, quod haec conversio panis in corpus Christi, quantum ad aliquid, convenit cum creatione et cum transmutatione naturali, et quantum ad aliquid differt ab utraque. Est enim commune his tribus, ordo terminorum, scilicet, ut post hoc sit hoc (in creatione enim est esse post non esse, in hoc sacramento corpus Christi post substantiam panis, in transmutatione naturali album post nigrum, vel ignis post aerem), et quod prædicti termini non sint simul. Convenit autem conversio, de qua nunc loquimur, cum creatione, quia in neutra earum est aliquid commune subjectum utriusque extremorum, cuius contrarium apparet in omni transmutatione naturali. Convenit vero haec conversio cum transmutatione naturali in duobus, licet non similiter.

Primo quidem, quia in utraque unum extremon transit in aliud (sicut panis in corpus Christi, et aer in ignem), non autem non ens convertitur in ens. Altera tamen hoc accidit utrobiisque. Nam in hoc sacramento tota substantia panis transit in totum corpus Christi, sed in transmutatione naturali materia unius suscipit formam alterius, priori forma deposita. Secundo convenienter in hoc, quod utrobius remanet aliquid idem, quod non accidi

in creatione. Differenter tamen, nam in transmutatione naturali remanet eadem materia, vel subjectum; in hoc autem sacramento remanent eadem accidentia. Et ex his potest accipi, qualiter differenter in talibus loqui debeamus. Quia enim in nullo prædictorum trium extrema sunt simul, ideo in nullo eorum potest unum extremum de alio prædicari per verbum substantivum præsentis temporis, non enim dicimus: Non ens est ens, vel panis est corpus Christi, vel aer est ignis, vel album est nigrum. Propter ordinem vero extremonrum possumus uti in omnibus hac præpositione, ex, quæ ordinem designat; possumus enim vere et proprie dicere, quod ex non ente fit ens, et ex pane corpus Christi, et ex aere ignis, vel ex albo nigrum. Quia vero in creatione unum extremonrum non transit in alterum, non possumus in creatione uti verbo conversionis, ut dicamus, quod non ens convertitur in ens. Quo tamen verbo uti possumus in hoc sacramento, sicut in transmutatione naturali. Sed quia in hoc sacramento, tota substantia in totam substantiam mutatur, propter hoc hæc conversio proprie transubstantiatione vocatur. Rursus, quia hujus conversionis non est accipere aliquod subjectum, ea, quæ verificantur in conversione naturali ratione subjecti, non sunt concedenda in hac conversione. Et primo quidem manifestum est, quod potentia ad oppositum consequitur subjectum, ratione cuius dicimus, quod album potest esse nigrum, et aer potest esse ignis, licet hæc non sit ita propria, sicut prima. Nam subjectum albi (in quo est potentia ad nigredinem) est tota substantia albi; non enim albedo est pars ejus; subjectum autem formæ aeris, est pars ejus; unde cum dicitur: Aer potest esse ignis, verificantur ratione partis per syncedothen. Sed in hac conversione, et similiter in creatione, quia nullum est subjectum, non dicitur, quod unum extremonm possit esse aliud, sicut, quod non ens possit esse ens, vel quod panis possit esse corpus Christi. Et eadem ratione non potest propriè dici, quod de non ente fit ens, vel quod de pane fit corpus Christi, quia hæc præpositio, de, designat causam consubstantiam, quæ quidem consubstantialitas extremonrum in transmutationibus naturalibus attenditur penes convenientiam in subjecto. Et simili ratione non conceditur, quod panis erit corpus Christi, vel quod fit corpus Christi, sicut neque conceditur in creatione, quod non ens erit ens, vel quod non ens fiat ens, quia hic modus loquendi verificantur in transmutationi-

bus naturalibus ratione subjecti, puta, cum dicimus, quod album fit nigrum, vel album erit nigrum. Quia tamen in hoc sacramento, facta conversione, aliquid idem manet, scilicet accidentia panis, ut supra dictum est (art. 5 hujus quest.), secundum quamdam similitudinem aliquæ harum locutionum possunt concedi, scilicet, quod panis sit corpus Christi, vel panis erit corpus Christi, vel de pane fit corpus Christi, ut nomine panis non intelligatur substantia panis, sed in universalis, hoc, quod sub speciebus panis continetur, sub quibus prius continetur substantia panis, et postea corpus Christi.

Ad 1 ergo dicendum, quod illud, ex quo aliquid fit, quandoque quidem importat simul subjectum cum uno extremonrum transmutationis, sicut cum dicitur: Ex albo fit nigrum, et sic etiam dici potest: Hoc fit illud, id est, album fit nigrum; quandoque vero importat solum oppositum vel extremonm, sicut cum dicitur: Ex mane fit dies, et sic non conceditur, quod hoc fit illud, id est, quod mane fit dies. Et ita etiam in proposito, licet proprie dicatur, quod ex pane fit corpus Christi, non tamen proprie dicatur, quod panis fit corpus Christi, nisi secundum quamdam similitudinem, ut dictum est (in corp. art.).

Ad 2, dicendum, quod illud, ex quo fit aliquid, quandoque erit illud propter subjectum, quod importatur. Et ideo cum hujus conversionis non sit aliquod subjectum, non est similis ratio.

Ad 3, dicendum, quod in hac conversione sunt plura difficultiora, quam in creatione, in qua hoc solum difficile est, quod aliquid fit ex nihilo, quod tamen pertinet ad proprium modum productionis primæ causæ, quæ nihil aliud præsupponit. Sed in hac conversione non solum est difficile, quod hoc totum convertitur in illud totum, ita quod nihil prioris remaneat (quod non pertinet ad communem modum productionis alicujus causæ), sed etiam habet hoc difficile, quod accidentia remaneant corrupta substantia, et multa alia, de quibus in sequentibus agetur (quest. 77). Tamen verbum conversionis recipitur in hoc sacramento, non autem in creatione, sicut dictum est (in corp.).

Ad 4, dicendum, quod sicut dictum est, potentia pertinet ad subjectum, quod non est accidere in hac conversione. Et ideo non conceditur, quod panis possit esse corpus Christi; non enim hæc conversio fit per potentiam passivam creature, sed per solam potentiam activam Creatoris.

Hic explicat D. Thom. modum loquendi de hac conversione, de quo dicemus sectione penultima sequentis disputationis, explicata prius ipsa re.

DISPUTATIO L.

DE TRANSITU SEU CONVERSIONE PANIS ET VINI IN CORPUS ET SANGUINEM CHRISTI, QUÆ TRAN- SUBSTANTIATIO DICITUR.

In superioribus disputationibus explicatum est, quid in consecratione hujus sacramenti fiat. Nunc exponendum est, quomodo et per quam actionem seu mutationem fiat; diximus enim, in hac consecratione esse successionem quandam duarum substantiarum, quarum altera desinit esse, et habet rationem termini a quo; altera vero incipit esse sub speciebus, et habet rationem termini ad quem principaliter tendit consecratio; videndum ergo superest, qualis sit hæc successio, seu transitus, quæ res Theologis omnibus difficillima visa est, quia et omnino supernaturalis est, et nullam similem habet in natura. Quoniam vero tota pendet ex doctrina fidei, primum statuemos, quid de hac conversione fides doceat; deinde, ut fidei doctrinam declaremus, proponemus ea, quæ sunt de ratione verae conversionis; ac postea singula in hoc mysterio investigabimus; ac tandem, quomodo de hac conversione loquendum sit, docebimus.

SECTIO I.

An sacramentum Eucharistie perficiatur per veram conversionem, et transubstantiationem.

1. Lutherorum et Calvinistarum hæresis circa transubstantiationem. — Primo hæretici, qui vel negant presentiam Christi, vel affirmant presentiam substantiae panis, conversionem tollunt, et in hoc inter se convenient Lutherani et Calvinistæ, et alii supra relati, qui omnes in transubstantiationis nomine invehuntur, illud appellantes novum, barbarum, et portentosum. Secundo, qui negant, manere substantiam panis, concedunt tamen aliquid illius manere, admittunt quidem conversionem, transubstantiationem tamen evertunt, licet fortasse nomen transubstantiationis retineant; sed de his erroribus, et de eorum fundamentis nihil novi dicendum occurrit, quia non habent nova fundamenta, sed ex falsis principiis consequenter pullulant.